

AFRIKA

NARAVNOGEOGRAFSKI OKVIR

a) NA POVRŠJU STARE CELINE SE ODRAŽA TEKTONSKO DELOVANJE

- ekvator seka na polovici
- ostanek Gondvane
- **najmanj razčlenjena** obala
- star **predkambrijski Afriški ščit**
 - o graniti, gnajsi
 - o ponekod prekrit s sedimenti, rečni in vetrni nanosi, vulkanske kamnine (vzhodno višavje)
- **ni prihajalo do gubanj**
 - o izjeme: Kapske gore (Kaplandija) in Zmajeve gore na jugu in jugovzhodu – **hercinska orogeneza**; Atlas na severozahodu – **alpidaska orogeneza**
- **tektonska dviganja, grezanja ter razlamljanja**
- menjavanje obsežnih kotlin ter vmesnih pragov, planot in višavij
 - o **kotline**: Kalaharska, Kongova, Čadska, kotline ob Viktorijinem jezeru, Belem Nilu in Nigru
- **razlamljanje – vzhodna Afrika**
 - o **tektonski jarki** – poteka prek Rdečega morja, ločuje Etiopsko in Somalijsko višavje, nadaljuje se v Vzhodnoafriškem višavju, tam se razcepi na dva vzporedna jarka
 - Srednjeafriški
 - Vzhodnoafriški
 - nastanek **jezer** v smeri S-J – Tanganjiško jezero
 - o nato se jarka zopet združita, v ugreznini leži Malavijsko jezero
 - o izven jarkov leži le Viktorijino jezero
- značilno **vulkansko delovanje** – vzhodna Afrika (tudi potresi) – vrhovi vulkanskega nastanka – Kibo (Kilimandžaro), Mt. Kenya
- višje površje v vzhodnem in južnem delu
- delitev na **Visoko in Nizko Afriko** (ločnica od Benguele v Angoli do Port Sudana ob Rdečem morju)
- pobočja pragov so ob obali strma, proti notranjosti se spuščajo v velike kotline
- robni pragovi so ovira – reke vrezale **soteske**

b) PODNEBJE SE JE IZOBLIKOVALO POD VPLIVOM RAZLIČNIH DEJAVNIKOV

- **geografska širina**
 - o tropski pas, na severu in jugu neopazno v subtropski pas
 - o **planetarno kroženje zraka** – ob ekvatorju **stalno območje nizkega zračnega tlaka**
 - stekanje pasatov – zrak se dviguje, adiabatno ohlaja
 - pade največ padavin
 - o ob 30. vzporedniku – **stalno subtropsko območje visokega zračnega tlaka**
 - spuščanje zračni mas, adiabatno segrevanje in sušenje
 - nastanek puščav

- o največ padavin v obdobju, tik zatem, ko je Sonce v zenitu – ob ekvatorju dvakrat letno – dve deževni dobi
- o SZ in JZ pod vplivom polarne fronte – prinašajo zimsko deževje
- **razporeditev kopnega in morja**
 - o severni del bolj kontinentalne značilnosti
 - o puščave – Sahara, Namib, Kalahari (ni več puščava)
 - o JV del – monsunsko kroženje zraka
- **morski tokovi**
 - o hladni – Kanarski, Benguelski – puščave segajo do morja
 - o topli – Mozambiški ali Agulhaški – tople in vlažne zračne mase
- **relief z nadmorsko višino**
 - o orografske ovire za vetrove (Atlas, v obale Madagaskarja) – več padavin
 - o vpliv reliefa- Vzhodnoafriško višavje – kljub legi ob ekvatorju ni vročega in vlažnega ekvatorialnega podnebja, ampak savansko

c) PODNEBNI TIPI SO VPLIVALI NA IZOBLIKOVANJE RAZLIČNIH RASTLINSKIH PASOV

- **tropski in subtropski pas**
 - o **ekvatorialno**
 - tropski deževni gozd
 - Kongova kotlina, zahodni del Gvinejskega zaliva, V Madagaskarja
 - o **savansko**
 - savansko rastlinstvo
 - severno in južno od ekvatorialnega, Vzhodnoafriško višavje
 - safari parki, narodni parki
 - oblika podkve okoli ekvatorialnega
 - o **polsuho in suho**
 - polpuščavsko, puščavsko rastlinstvo
 - severno in južno, ob obali (puščava Namib)
 - nekaj padavin – trava, trnati grmički, kaktusi; ni padavin – ni rastlinstva
 - vse puščave vsaj malo rastlinstva
 - o **sredozemsko podnebje**
 - mediteransko rastlinstvo
 - zahodni del afriške sredozemske obale, jugozahodni deli južne Afrike
 - zimzeleni listavci, iglavci, grmi, zelišča, cedre
 - o **subtropsko vlažno**
 - jugovzhodni deli južne Afrike
 - poletni višek padavin
 - vlažni subtropski gozd
 - nižja, redkeje posejana drevesa, travniške podrasti je več
 - o **gorsko**
 - gorstva
 - malo, največ v gorah vzhodne Afrike

d) POMEN AFRIŠKEGA VODOVJA

- **endoreična območja** – reke se končajo v jezerih (Čadsko jezero, spreminja svoj obseg zaradi deževne in sušne dobe)
- **puščavska območja - areična**
- reke izvirajo na bolj namočenih območjih
- **Nil – Modri in Beli Nil** izvirata v gorskem svetu vzhodne Afrike, pri Kartumu se združita, nadaljuje pot skozi Saharo do Sredozemskega morja
- druge pomembne reke: **Niger, Kongo, Zambezi, Oranje**
- ni tolikšnega pomena na poselitev in kmetijstvo
- poselitev je redkejša in bolj razpršena – vpliv drugih dejavnikov: **rude, površje, podnebje**
- spodnji tok Nila - ena največjih afriških zgostitev prebivalstva – voda za namakanje
- reke pomembna **prometna pot, ovire pa so pragovi na robu celine**
 - o rečno ustvarjanje brzic, plovne reke le do brzic
 - o okoli gradnja železnic in cest, da preusmerijo promet
- pragovi pa so pomembni za **hidroenergetsko izrabo** – velik potencial, ni v celoti izkoriščen – manjši porabniki, ni lastnih sredstev
 - o največje HE: na Nilu, Volti, Zambeziju
- **Asuanski jez**
 - o gradnja pustila za samo veliko **Naserjevo jezero**
 - o + : veliko električne energije, razširitev namakalnih površin
 - o - : prekinili vsakoletno odlaganje rodovitnega blata – potrebno umetno gnojenje, zasoljevanje, manjši ulov rib, morje spodjeda Nilovo delto, Bilharzova bolezen
- **možnosti za turizem**
 - o družbene razmere tega ne omogočajo, infrastruktura razvita le ponekod, slabe prometne povezave, krizna in vojna žarišča, pomanjkanje osnovne varnosti
 - o le ob Nilu (križarjenje), Zambeziju (Viktorijini slapovi)

IZBRANI PROBLEMI AFRIŠKEGA DRUŽBENEGA RAZVOJA

a) KULTURNA DELITEV CELINE

- 2 neenaka dela
 - o **severno od Sahare – arabsko prebivalstvo**
 - podoben jugozahodnemu delu Azije
 - o **večji del, južno od Sahare**
 - temnopolto prebivalstvo
 - **podсахarska/subсахarska Afrika**

b) DRUŽBENI RAZVOJ AFRIKE OD NJENEGA "ODKRIVANJA" DO ODPRAVE KOLONIALIZMA

- Evropejci – postojanke in utrdbe
- trgovci s sužnji
- **kolonialne sile** – VB, Francija, Belgija, Portugalska, Italija, Nemčija, Španija – razdelile celotno Afriko
- Liberija in Etiopija ostali samostojni
- **kolonializem oziroma kolonialno gospodarjenje** – izkoriščanje afriškega človeškega potenciala in surovin, ustavljanje tržišča za evropske industrijske izdelke
- danes je to odpravljeno, se še vedno čuti

c) OSAMOSVOJITEV AFRIŠKIH DRŽAV, NEOKOLONIALIZEM IN POSTOPNO UMIRJANJE KONFLIKTOV

- osamosvojitvene vojne, šestdeseta leta
- **neokolonializem** - medsebojno sodelovanje med afriškimi državami in nekdanjimi kolonialisti
- osamosvojene države **izvoznice surovin, uvoznice končnih izdelkov**
- uničena gospodarstva zaradi vojn in spopadov
- nerešena etnična vprašanja (raznorodna ljudstva) – **državljske vojne in politične** krize – etnični in ideološki vidik
- begunci
- **apartheid – politika rasnega razlikovanja**
 - o JAR
 - o rasistični zakoni
 - o ustanavljanje bantustan – črnska država znotraj JAR
 - o Nelson Mandela – odpravil
 - o razbohotenje kriminala
 - o črnci lahko postanejo bogati, belci pa revni

d) RAZLIČNA IZRABA NARAVNIH DANOSTI IN POSLEDICE MONOSTRUKTURNEGA GOSPODARSTVA

- najmanj razvita celina
- **na severu ugodnejši razvoj** – Libija, Tunizija (nafta, večja politična stabilnost)
- na jugu izjema le **JAR** – naravna bogastva, izobražena bela manjšina s svojim znanjem in zvezami po svetu
- izstopajo tudi: **Namibija in Bocvana** – diamanti; **Gabon** – nafta
- Nigerija pomembna izvoznica nafte (ni prinesla razvitosti, ker niso vlagali prihodkov v razvoj), obogatela le elita
- najslabši položaj držav brez naravnih bogastev + naravne nesreče
- velik del držav še vedno izvažajo in pridelujejo le eno stvar – kmetijski pridelki ali rude in energijski viri – **monostrukturalna gospodarstva**
 - o ranljiva – padec cen na svetovnem tržišču
 - o cene surovin padajo
 - o cene industrijskih izdelkov, tehnologije, semen, gnojil pa se dražijo
 - o posojila – **dolžniška kriza**
 - prisilili da so vračali – programi zategovanja pasu – dvignila se je stopnja brezposelnosti, siva ekonomija
- **redke države turizem** – Maroko, Tunizija, Egipt, Jar, Kenija (visoke gore, savane, safariji, narodni parki, treking, potapljanje, kopališki turizem; pokrijejo pomemben del primanjkljaja, turizem pušča okoljske probleme), Tanzanija

e) AFRIŠKE BOLEZNI IN PROBLEM AIDSA

- **vročje, vlažno podnebje** – tropske bolezni
- pomanjkanje čistoče, slabo razvita zdravstvena mreža
- **Bilharzova bolezen, rečna slepota** – reke, stoječe vode
- **malaria** – komar mrzličar

- **spalna bolezen** – muha cece, živinoreja ni možna
- **aids** – največ v podsaharski Afriki, Zimbabveju, Bocvani

f) DEMOGRAFSKA EKSPLOZIJA, ZMANJŠEVANJE PRIDELAVE HRANE NA PREBIVALCA IN PROBLEM LAKOTE

- **demografska eksplozija – podsaharski del** – revno, neizobraženo prebivalstvo, ne pozna načrtovanja družine
- vez med preteklostjo in prihodnostjo, pomoč pri opravih, socialna varnost na stara leta
- prihaja do zmanjšanja pridelka hrane na prebivalca – veliko prebivalcev
- hrano morajo uvažati – **veliko podhranjenih prebivalcev**
- naravne katastrofe pripeljejo do lakot
- **Sahel** – pas med Saharo na severu in s travniškim rastlinstvom, bogatimi savanami na jugu
 - o od Senegala na zahodu do Sudana na vzhodu
 - o **najrevnejše, najmanj perspektivne** države, polsuho podnebje, trnasta savana
 - o občasne katastrofalne **suše**
 - o območje **dezertifikacije**
 - o **vzroki**: človek, naraščanje št. prebivalcev, osiromašena tla, povečana sečnja dreves, erozija tal, pašna živinoreja
 - o rešitev: zaščitni kamniti zidovi, sajenje zelenega pasu

KMETIJSTVO IN RUDARSTVO KOT ZNAČILNI OBLIKI AFRIŠKEGA GOSPODARSTVA

a) POMEN IN OBLIKE AFRIŠKEGA KMETIJSTVA

- najvišji delež kmečkega prebivalstva, kmetijski izdelki namenjeni izvozu
- **samooskrbne oblike**
 - o **selilno poljedelstvo**
 - podsaharska Afrika
 - požigalništvo
 - rotacija zemljišč
 - različne kulturne rastline, kombiniranje z rejo domačih živali
 - o **intenzivno samooskrbno kmetijstvo**
 - različni deli Afrike, delno vezana na obrečne ravnice
 - kombiniranje s skromno živinorejo
 - o **nomadska in polnomadska živinoreja**
 - polsuha in suha območja na S, V in J
 - beduini, Masaji (Vzhodnoafriško višavje)
- **tržne oblike**
 - o **tržna živinoreja in mešano tržno kmetijstvo**
 - subtropski jug Afrike
 - o **mediteransko kmetijstvo**
 - o **plantažno gospodarstvo**
 - **tradicionalne kulturne rastline**: maniok, jam, batata, proso, banane, koruza, riž; pšenica, sladkorni trs, zelenjava – S od Sahare

- **plantažne kulturne rastline:** kakav (Slonokoščena obala, Gana, Nigerija), čas (Kenija), kava, olja, arašidi, kavčuk, bombaž, tobak, sladkorni trs, agrumi, oljka, trta
- **živinoreja**
 - o kjer ni muhe cece
 - o **samooskrbna:** govedo, drobnica, kamele
 - o **JAR** – volna, mesna in mlečna govedoreja
- **ekofarming** – izraba okoljskih danosti in povezave poljedelstva, živinoreje in gojenja dreves v enoten pridelovalni obrat – preprečili erozijo, vzdrževali rodovitnost
 - o žive meje iz dreves, mešanje kulturnih rastlin različnih vrsti, vključitev živinoreje

b) RUDE IN ENERGIJSKI VIRI – RAZKORAK MED ZALOGAMI IN DEJANSKIM IZKORIŠČANJEM

- **stara celina, zaloge rudnih bogastev in energijskih virov**
- diamanti, zlato, platina, krom, mangan, vanadij
- boksit, uran, baker, železo, kobalt
- nafta, zemeljski plin, črni premog
 - o **diamanti:** Bocvana, DR Kongo, JAR, Angola, Namibija
 - o **uran:** Niger, Namibija, JAR
 - o **zlato:** JAR, Gana
 - o **boksit:** Gvineja
 - o **platina:** JAR
 - o **železova ruda, barvne kovine:** JAR
 - o **črni premog:** JAR
 - o **zemeljski plin:** Alžirija
 - o **nafta:** Nigerija, Libija
- rudarska mesta z železnicami povezana z obalo
 - o **Witwatersrand v JAR**
 - o **osrednji Zimbabve**
 - o **bakrov pas v Zambiji in DR Kongo**
 - rudarsko območje S – SZ
 - baker, barvne kovine, kobalt, cink
 - rudarska mesta, industrijski obrati
 - zmanjšana proizvodnja bakra – padec cen, težaven transport
 - posledice: socialni n politični pretresi, usmeritev v druge dejavnosti
- **multinacionalke**
- kriza rudarskih držav
- razvoj rudarstva odvisno od kapitala, tehnologije, znanja, izkušenj
- **problemi:** politična nestabilnost, državljanske vojne, slaba prometne infrastruktura – multinacionalke usmerjajo dejavnost v Azijo
 - o stagnacija ali upad rudarstvu, tihotapstvo dragih kamnov; izjema JAR

